

Dobar dan, lijenosti!

Kako malo raditi, a živjeti dobro

"Želite li svoje profesionalne živote posvetiti lijenosti, činite to diskretno da ne izgubite posao", jedno je od pravila knjige, trenutno na vrhu francuskih bestsellera, pod naslovom "Dobar dan, lijenosti. Umijeće i važnost minimalizacije posla na radnome mjestu"¹, autorice Corinne Maier. "Biznis vam ne želi dobro, i ne poštuje vrijednosti koje propagira. Ova vam knjiga stoga pomaže da iskoristite svoju kompaniju, umjesto da kompanija iskorištava vas."

Corinne Maier, viša ekonomistica u Francuskoj elektroprivredi (EDF), s doktoratom iz psihoanalize, napisala je britku satiru (tzv. eilet: poluesej – polupamflet) brojnih self-help knjiga biznis-menadžera, gurua i psihologa kojima se veliča korporativna kultura i obećava poboljšanje vlastite karijere. Ne vjerujte takvim knjigama, tvrdi Maierova. Jer u stvarnosti "sjedite pored idiota, prezirete birokratski bonton i žudite za bijegom. Već ste poludjeli od dosade, pravite se da radite kada čujete korake i ubijate vrijeme čitajući novine u zahodu. Vaša karijera dosegla vrhunac, vaš je posao ugrožen, a najljeniji se ljudi unapređuju na mjesta na kojima mogu napraviti najmanju štetu – sele ih u menadžment." I zato vrijede nova pravila: "Radite što manje, ali tako da se to ne vidi", "Nemate što izgubiti ako ne radite previše". U vašem je interesu, tvrdi autorica, da radite što manje, stoga vam knjiga govori kako uništiti sistem iznutra a da se to ne primijeti. "Korporativna kultura nije ništa drugo doli kristalizacija gluposti jedne skupine ljudi u danom vremenu". Jedan od načina da se ne vidi vaš nerad i da vas nitko ne pita što ste danas radili jest recimo da stalno nosite gomile fascikala.

Ubrzo po objavljivanju, knjiga *Bonjour Paresse* (za razliku od *Bonjour Tristesse*) postala je predmet skandala. Autoričin je poslodavac, EDF, protiv Maierove pokrenuo disciplinski postupak i zaprijetio otkazom. Jer, osim satire na knjige o samopomoći, knjiga "Dobar dan lijenosti" je i oštra kritika danas sve jače korporativne kulture koja od zaposlenika traži sve intenzivniju i besmisleniju identifikaciju s poduzećem. Prema Reutersu koji je prvi objavio vijest o skandalu, knjiga Maierove je "poziv na oružje neo-robotovima, menadžerima srednjeg ranga, prokletima u uslužnoj industriji i svim radnicima osuđenima na oblačenje poput klaunova i na trošenje svojih života na besmislene sastanke". A kritičar Jo Johnson knjigu je nazvao *Komunističkim manifestom* menadžerske klase.

Maierova u svojoj knjizi navodi niz nedavnih financijskih skandala u francuskom biznisu. Budući da su zbog "razvijenog kapitalizma" ugrožene karijere zaposlenika - kao i njihove mirovine, radnici i menadžeri srednjeg ranga trebaju odbaciti lance lojalnosti i požrtvovnosti i "započeti besposleno lunjati tijekom radnog vremena". Naslovi odlomaka njezine knjige govore sami: "Idioti koji sjede do vas", "Kultura poslovanja, vraga!" "Zašto ne možete izgubiti ako date otkaz" ili "Korporativna kultura – glupi ljudi". Nema razlike između velike požrtvovnosti i lijenosti, jer obje vrste ponašanja naposljetku dovode do otkaza, Maierova predlaže da izaberemo najnekorisnije vrste posla, primjerice konzultantski, ekspertni ili – savjetnički.

Autoričin poslodavac nije razumio ironiju, stoga joj vrlo vjerojatno slijedi otkaz. Prema EDF-u "gospođa Maier je često zanemarivala svoje obveze lojalnosti prema kompaniji. U knjizi se vrlo jasno može isčitati njezina osobna kampanja da se proširi gangrena nerada na poslu." Osim toga, optužuje ju se i da je na sastancima čitala novine te da na ovitku knjige nije spomenula da radi za EDF. "Knjigu sam pisala u slobodno vrijeme. Kada počne postupak bit će sredina kolovoza, pa ću, razumije se, biti na dopustu," odgovorila je autorica, i dodala: "poslala sam im kopije svojih rezervacija za vlak i trajekt." U raspravu su se uključili i francuski sindikati koji su podržali Maierovu i njezino pravo na slobodu govora. "Gđa Maier nije razotkrila nikakvu tajnu, nije ugrozila nikakav posao pa čak nije ni spomenula EDF."

No, prema autorici, šteta korporativnoj kulturi već je ionako učinjena. Prema jednom francuskom istraživanju javnoga mnijenja citiranom u knjizi, 17% francuskih menadžera već je do te mjere "aktivno dezangažirano" na svom radnom mjestu da praktično izvodi industrijsku sabotažu.

Podaci Maierove nisu daleko od istine. Prema podacima OECD-a francuski su radnici 2004. godine radili 24% manje radnih sati negoli 1970., za razliku od Amerikanaca koji danas rade 20% više. Premda je trend smanjenja

¹ Maier, Corinne. 2004. *Bonjour Paresse*, Editions Michalon, Paris, u hrvatskome prijevodu Ljiljane Ješić i dr. 2004. *Dobar dan, lijenosti: o umijeću i potrebi zabušavanja na poslu*, OceanMore, Zagreb.

radnih sati vidljiv i u drugim zapadnoeuropskim državama, Francuska je u izvjesnom smislu ekstremna: Francuzi danas prosječno rade 1459 radnih sati godišnje, što je gotovo 300 radnih sati manje od OECD prosjeka odnosno gotovo 550 radnih sati manje negoli u Češkoj.

Dobar dan, lijenosti po mnogo čemu samo je izdanak jedne vrlo jake kulture kritike rada i pohvale lijenosti. No za razliku od francuskog sarkazma, u Britaniji su nedavno objavljene dvije knjige s istom porukom ("radi manje, planduj više"), ali s većom količinom zabrinutosti zbog povećanja količine radnog vremena. To su knjige *Dobrovoljni robovi. Kako kultura pretjeranog rada vlada našim životima* kolumnistice *Guardiana* Madeleine Bunting i *Kako biti lijen* urednika časopisa *Idler* Toma Hodkinsona².

Hodkinson navodi dugu filozofsku tradiciju plandovanja. "U antičko doba ljudi su se prodavali u roblje kako bi mogli jesti", tvrdio je filozof CS Lewis, "a tako je i u modernome društvu." Filozofi prosvjetiteljstva vjerovali su da će trgovina, strojevi i nadnice osloboditi ljude. Ali Blake, Coleridge, Byron, Lawrence i Russell nisu mislili tako. Russell se zalagao za četverosatni radni dan. Byron je vjerovao da samo dokolica može emancipirati ljude. "Ljudi ne shvaćaju da je nerad težak posao" tvrdio je Oscar Wilde. Što se dakle dogodilo s obećanjima da će kapitalizam i tehnologija donijeti slobodu, i da će nam rad donijeti bogatstvo i zadovoljstvo? Zašto se dobrovoljno potčinjavamo ropskome poslu, dugim radnim satima i visokim razinama stresa? Zašto postavljamo dobrovoljni robovi? Hodkinsonova knjiga, kao i njegov satirični časopis *Idler* nude brojna rješenja za korisnije trošenje vremena.

Knjiga *Dobrovoljni robovi* Madeleine Bunting mnogo je ozbiljnija. "Tijekom glavnine prošloga stoljeća", piše Buntingova, "govorili su nam da će nas automatizacija osloboditi tiranije rada. Obećavali su nam zlatnu eru dokolice. Pa ipak – to se nije dogodilo. Ustvari, u posljednjih 15 godina, dogodilo se upravo obrnuto. Do 70-ih godina broj radnih sati konstantno se smanjivao. Mnogi industrijalci brinuli su se da će s viškom slobodnoga vremena radnici sve više početi baviti politikom. Ako ih zaposlimo i iscrpimo, prema takvoj filozofiji, oni će imati manje slobodnog vremena za sindikalne sastanke. Ali Henry Ford odnio je pobjedu. Dajte im više slobodnoga vremena, tvrdio je on, i imat će više vremena da troše, primjerice za njegove automobile. A povećanje potrošnje bit će dobro za posao. Ali 80-ih se godina broj radnih sati ponovno počeo povećavati. Danas i dalje raste, i sve su oštrije rasprave o tome zašto se obećanje o društvu dokolice nikada nije ostvarilo." Istina, s vremena na vrijeme sindikati pobjeđuju, ali općenito stvari nisu krenule na bolje. Uklonjeni su fizički brutalni uvjeti, ili dječji rad, ali mi smo još uvijek robovi. "Rad nas je posve zaokupio, on preokupira našu svijest, a tjelesni napor zamijenjen je novim psihološkim naporom. Plaće su male, radni sati dugi, a razine stresa sve su veće." Za razliku od negdašnjeg kapitalizma, današnji dobrovoljni robovi dolaze iz različitih klasa, menadžerske i radničke, tj. iz klase onih koji bi imovinski mogli raditi manje i onih koji ne mogu dobiti nikakav drugi posao. Stoga su upravo te klase najpodložnije novim sustavima otuđenja. Poput Maierove, Buntingova spominje nove tehnike prisile i otuđenja. "Velike kompanije koriste nove pojmove poput "brandinga" ili "grupnog rada" kako bi radnicima stvorile iluziju da im kompanija pruža neku vrstu smisla života; smisla koji im je nekoć pružala crkva ili zajednica." Drugi faktor koji nas sili da svakodnevno ustajemo iz kreveta i krećemo na posao jest naša požuda za potrošnim dobrima. Ta požuda zamjenjuje stari motiv gladi. "Milijuni proizvođača nadmeću se za naš novac a njihovi proizvođači koriste sve genijalnije trikove da nas uvjere da im damo svoj novac." Buntingova tvrdi da se time zatvara još jedan krug otuđenja, jer se dokolica pretvara u poligon proizvodnje. Današnje vlade potiču takvu radnu etiku, "rad je za vladu univerzalni lijek za sve socijalne nedaće", a sustavom subvencija velikoj industriji one pomažu da nadnice ostanu male.

Ali ako se "razmontira" sustav rada, čime ćemo ga nadomjestiti? (Pitanje koje postavljaju svi komunistički diktatori). Buntingova odgovara: "Odgovor leži u dobrom životu uz manje posjedovanja. Manje novca znači manje rada. Manje rada znači više slobode za ono što želimo raditi." I pruža primjere blagostanja obitelji koje su se svojevremeno odrekle "bogatstva" kako bi živjele boljim životima. U tome leži zadaća i za sindikate. Sindikati su u svojoj borbi za više plaće zaboravili na blagostanje, na nesposobnost da kontroliramo vlastito vrijeme i vlastiti duh. I vlade mogu učiniti svoje. Kraći radni tjedan je dobar početak. Ali prvo sami moramo naučiti odbaciti radoholičarsku etiku, "prihvatiti slobodu i redefinirati značenje uspjeha u životu."

To je odgovor koji smo mi u Hrvatskoj, bez kalvinističke tradicije vječnoga rada, već odavno znali. Ali u tome leži i opasnost, koju smo doživjeli u prošlom sustavu, upravo zbog pomanjkanja protestantske etike. Možda je

² Bunting, Madeleine. 2004. *Willing Slaves. How the Overwork Culture is Ruling*; Harper-Collins, London; vidi i: Hodkinson, Tom. 2004. *How to be Idle*, Hamish Hamilton, London.

pravi odgovor u umjerenosti: kada se klatno rada previsoko zanese, moment slobode i dokolice počinje prevladavati. Pitanje je samo: s koje se strane klatna nalazimo mi, i jesu li zabavni i poučni anti-radoholičarski pamfleti primjereni za nas? Ako znate odgovor, Madelaine Bunting na stranicama *Guardiana* još uvijek vodi svoj eksperiment i bilježi čitateljska radna i dokoličarska iskustva. Iskustvo Maierove, ma kako istinita i duhovita njezina analiza, ne bih preporučio: jer u Hrvatskoj se s usponom kapitalističkih vrijednosti više ne možemo nadati da će kritika vlastitoga poduzeća ili sustava radnih vrijednosti proći posve nekažnjeno.

Bauk komunizma opet kruži Europom. Dok je prvi put bio tragedija, sada možemo odahnuti i uživati u njegovoj farsu.